

BİYOĞRAFİ KAYNAKLARINDA ŞEHİR, KÜLTÜR İLİŞKİSİ VE BUNUN KINALIZADE HASAN ÇELEBİ TEZKİRESİ'NDE GÖRÜNÜŞÜ

Dr. Aysun EYDURAN

Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Bu makalede, bir nevi edebiyat tarihi hüviyeti taşıyan tezkirelerde şairlerin doğum yeri ve yetiştikleri yer meselesinin önemi üzerinde durulmuştur. Özellikle, XVI. yüzyıl tezkirelerinden Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'ndeki şehirlerle ilgili yapılan tarif ve tavsif cümleleri bir inceleme ve değerlendirmeye tâbi tutularak şehir, kültür ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca şehirlerin XVI. yüzyıldaki sosyo-kültürel zenginliği, canlılığı ve seviyesi, coğrafi konumu, güzelliği ve imkânları; siyasi ve ekonomik açıdan oynadığı rol Kınalızade Hasan Çelebi'nin gözüyle tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi, Tezkire,
Şehir, Kültür, Biyografi

GİRİŞ

Klâsik Türk edebiyatının en önemli türlerinden biri olan tezkireler, her meslekten yaratıcı kişilerin biyografik künye yazıcılığını esas alarak Osmanlı toplumunun maddî ve manevî kültürü hakkında bilgi verir. Bu bakımdan tezkireler bir nev'î edebiyat tarihi hüviyeti taşır. Türk edebiyatında, XV.yüzyıl sonlarında Çağatay sahasında [Alî Şîr Nevâyî (ö. 1501), Mecâlisü'n-nefâis (y.1491)], XVI. yüzyıl başlarında Anadolu sahasında [Sehî Bey (Ö.1548), Heşt-Behîşt (y.1538)] başlayan ve XX .yüzyıl başlarına kadar hiç aralık verilmeden devam eden tezkire yazma geleneği içerisinde otuz bir kadar tezkire yazılmıştır.

Tezkirelerde, biyografisi verilen şairin doğum yeri, adı, lâkabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, ölümü, biliniyorsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen şairle ilgili anekdotlar, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler yer alır. Biyografiye yönelik bilgiler içerisinde şairin çeşitli sebeplerden dolayı gittiği ve yerleştiği yerlerden bahsedilirken doğum yeri veya yetiştiği yer meselesi üzerinde önemle durulur. Çünkü sanatın kaynağı insandır. Nasıl ki bir edebî eserin üslûbunu belirleyen tür, zaman ve yazarın şahsî üslûbuysa; yazarın şahsî üslûbunu da yetişme tarzı ve eğitimi kadar çevresi, doğduğu, yetiştiği, bulunduğu mekânın sosyo-kültürel yapısı, seviyesi, coğrafi güzelliği ve konumu belirler. Bu bakımdan tezkireciler, şairin mahlasından, mahlas kullanmayan şairlerin ise isminden hemen sonra mekân konusunu ele almışlar ve bunu doğrudan veya dolaylı, kısa ya da uzun bir tanıt-

maya tâbi tutmuşlardır. Tezkirelerde bu bilgilerin uzun veya kısa olması ise tezkireciye ve şaire göre değişmiştir (*Tolasa, 1983; 9*).Tezkireciler, eserlerinde şairlerin nereli olduklarını çeşitli takdim cümleleri ile belirtmekle birlikte, söz konusu yerleşim alanlarının sosyo-kültürel zenginlik, canlılık, coğrafi güzellik ve imkânlarını da tarif ve tavsif cümleleriyle vermeye çalışmışlardır. Bu tarz bilgileri ihtiva eden tezkirelerin sayısı azdır. XVI.yüzyıl Anadolu sahasında Sehî (Ö.1548), Latîfî (Ö.1582), Ahdî (Ö.1593) ve şık Çelebi'den (Ö.1571) sonra Kınalızade Hasan Çelebi (Ö.1604) tarafından türünün beşinci örneği olarak h.994 / m. 1585-86 tarihinde yazılan ve yazarının ismiyle veya Tezkiretü's-şu'arâ olarak anılan eser ise bu konuda farklı bir görünüm arz eder. Bir ölçüde HasanO Çelebi, şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yaptığı tarif ve tavsiflerle XVI.yüzyıl Osmanlı devletinin kültür ve sanat coğrafyasını gözler önüne serer. Bu durum Hasan Çelebi Tezkiresi'ni diğer tezkirelerden ayıran en önemli özelliklerden biridir. Hasan Çelebi, eserinde şairlerin doğduğu veya yerleştikleri yeri mahlaslarından, mahlas kullanmayan şairlerin ise isimlerinden bazen de unvan veya lâkaplarından hemen sonra zikretmiştir (*Eyduran, 1999; 1/173-214*).

Bilindiği gibi Osmanlı toplumunun ilk kültürel kurumları İznik ve Bursa'dadır. XIV.yüzyılın ikinci yarısında yapılan Rumeli fetihleri, Balkanlar'da kültürel gelişmeye sebep olmuştur. İstanbul'un fethine kadar Osmanlı devletinin önemli kültür merkezleri Bursa, Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Belg-

rat, Prizren ve Priştine gibi Rumeli coğrafyasında yer alan şehirler iken, fetihten sonra Anadolu'daki Konya, Diyarbakır, Kastamonu, Amasya, Kütahya, An tep, Manisa, Bolu, İsparta, Aydın, Erzurum ve Kayseri gibi şehirler de önemli kültür merkezleri olarak gelişme göstermişlerdir. Bu şehirlerin bir çoğu coğrafi konumu itibariyle siyasi ve ekonomik açıdan gelişirken cami, medrese, tekke ve zaviye gibi kültür kurumlarını da tesis etmiştir (*İsen, 1997; 76-79*).

KINALIZADE HASAN ÇELEBİ'YE GÖRE OSMANLI ŞEHİR VE KASABALARI

Kınalızade Hasan Çelebi, eserinde şairlerin doğum yerini veya yetiştikleri yeri takdim ederken; İstanbul, Bursa, Edirne, Var dar Yenicesi, Üsküp, Serez, Gelibolu, Prizren, Manastır, Konya, Trabzon, Tire, Bağdat, Sinop, İznik, Yenipazar, Yenihisar, İsparta, Akşehir, Piriştine, Hemedan, Eğridir, Kazvin, Aksaray, Gerede, Rodos, Malkara, Ereğli, Şiraz, Dergüzin gibi kültür merkezlerini genellikle tanıtmaya yoluna gitmiştir.

İstanbul

Çok eski bir yerleşim yeri olan İstanbul, bütün dünyaya hakim bir coğrafi mevkide yedi tepe üzerine kurulmuştur. Dünyada İstanbul gibi her iki yakası farklı kıtalarda olan bir başka şehir yoktur. Klâsik Osmanlı devrinde şehir, Nefs-i İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüb belediyelerine bölünerek idare edilmiştir (*Öztuna, 1978; 12/172-174, 177-178*). Eski tarihçilere ve bütün seyyahlara göre İstanbul, kâinatın en güzel yerindedir. Şarkın ve İslâm

lâm âleminin en önemli kültür ve eğitim müesseseleriyle donatılan, İslâm'ın merkezi ve taht şehri olan İstanbul, Osmanlı devletinin her döneminde sanat ve kültür merkezi olma özelliğini korumuştur.

İstanbul, Tezkire'de saltanat makamı (makarr u makâm-ı hazret-i saltanat-penahi), faziletli, bilgili kişilerin yetiştiği, toplandığı ilim, irfan yeri (Mecma%-ı %ulema-yı enam ve menba%-ı fuvela-yı a%lam), sosyo-kültürel yapısı, zenginliğiyle İslâm'ın merkezi (matla%-ı zuhur-ı rical-i fihul olan kubbetü'l-islam), misk gibi havası, şerbet gibi tatlı suyu (ab-ı Hoş-güvarı manend-i şerbet-i sekkerin ve kakül-i pür-çin-i dil-bera-yı nazenin gibi heva-yı can-fezası nafe-mical müşgin), lâtif iklimi (ab u hevası lâtif, gökyüzü gibi yüksek kalle, sur ve kubbeleri (Burç u barusı külle-i sipihr-i minu gibi bülend ü refi%), İrem bahçesini ve Seba ülkesini gölgede bırakacak, kıskandıracak derecede insanın ruhuna ferahlık veren güzel tabiatıyla (safa-yı saha-i gam-zedası reşk-i sipihr-i mina, mahasin-i İrem ü Sebayı hacib ü satir) tasvir edilmiş; herkes tarafından tabiatının güzelliğiyle bilinen (Tab-ı hüsn ü melahatı tab-ı aftab gibi ma%lum-ı şeyH ü şabb) bağ, bahçe ve bostanlarla çevrili (sevad-ı letafet-nihadı) aklın alamıyacağı kadar (meda-ih ü mahasini Haric-i hayta-i zunun u %ukul) güzel bir belde olduğu üzerinde durulmuş ve güneşe, cennete, melek yüzlü sevgililere benzetilmiştir (çeşm-i ahvan naz u cemal gibi sevadı dil-güşa ve firdevs-i berin manend-i sükkanı merdüman-ı huri-lika). Böylece, İstanbul'un XVI. yüzyılda nasıl bir sosyo-kültürel zenginliğe, coğrafi güzelliğe ve imkânlarla, siyasi konuma sahip olduğu yazar tarafından ifade edilmiştir. Eserde, "Darü'l-aman", "Mecma'ü'l-fihul", "Darü's-salta

nat", "Kubbetü'l-islam", "Ümmü'd-dün- yâ", "Mecma%-ı erbab-ı %irfan" olarak nitelendirilen İstanbul, buralı yirmi üç şairin biyografisinde sayılan bu vasıflarıyla ele alınmıştır.

Tezkire'de İstanbul, daha çok siyasî konumu itibariyle ele alınırken halkın kültür seviyesi de verilmeye çalışılmış ve çoğunlukla bilgili, kültürlü insanların bulunduğu ve yerleştiği yer olarak tarif edilmiştir. Tezkirecinin verdiği bilgilere göre İstanbul mahallelerinden Davud Paşa, o dönemde bilgili, kültürlü ve faziletli insanların toplandığı bir yerdir. Ayrıca medeniyetin beşiği olan İstanbul için "büyük şehir, büyük yerlerdeki insan kitleleri" manasına gelen "sevad-ı a%zam" kelimesi sıkça kullanılmıştır.

[Örnek:

Ümidi: Mehbit-i envar-ı füyuvat-ı İlahi ve makarr u makam-ı havret-i saltanat-penahi sevad-ı a%zam mefHar-ı büldan-ı %alem olan şehir-i İstanbuldan ve zümre-i ashab-ı lutf u kauldendür (Eyduran, 1999; 2/180).

Şeyda: Ab u hevası ferah-feza ve terah-zida olup büldan-ı cihan içre ümmü'd-dünya olmagla şöhret-nüma ve makarr u makam-ı Hilafet-i %uzma ve celalet-i kübra olan şehir-i Konstantiniyyedendür (Eyduran, 1999; 2/560)].

Bursa

Osmanlı devletinin tarihî ve kültürel coğrafyası çizilirken üzerinde önemle durulan şehirlerden biri de Bursa'dır. Bursa, Osmanlı devletinin ilk başkentidir. Şehir, Uludağ'ın kuzeybatı eteğinde, aynı adlı ovanın güney kenarında meyilli bir mevkiye kurulmuştur. Bugün şehrin büyük bir bölümü batıdaki alçak kısımda yer alır. Şehir, hem uygun meyle sahip dağın yamaçlarına doğru tırmanan, hem de

ovaya doğru inen güzel bir coğrafi görünümüne sahiptir.

Tezkire'de Bursa şehri, rütbe, görgü ve faziletçe büyük insanların yetiştiği (ma%den-i ekabir ü e%ali), çok sayıda cami, tekke ve sultan türbelerinin bulunduğu (Cami%-i mahasin-i la-yu%add vela-yuhsa, kecret-i %ama^vir ü hava^vir-i selatin-i malikü'r-rikab ile felek-kıbab), temiz havası, hoş suyu, bağ, bahçe ve bostanlarıyla (Letafet-i heva ve nezafet-i fevası aklam-ı müşgin-erkamla kitabet olunmak emr-i muhal idüğü zahir ü bedidar, hevası latif ve abı Hoş-güvar, letafet-i ab u heva, şaHsar-ı tab%-ı letafet-intiması bag u ragı ruy-ı mehveşan gibi taze vü hurrem) yeşilin hakim olduğu, Çin, Hıta, İrem ve Seba ülkelerini kıskandıracak derecede güzel tabiat ve iklimiyle (%abir-i gülistan-ı İrem ve %ad-ı reşk-i vücud-ı şami-Hü'l-%imadından mütevari-i perde-i ihtifa olup besatin-i şehir-i Seba ol şehir-i cennetasayı göricek Hacaletden na-bud u na-peyda), ırmaklarının, yüksek dağ ve tepelerinin çokluğuyla tarif edilmiş (selsal-i enhar u cuybarı eleZZ mine'z-zülal olup sa^vir-i büldandan cibali-i şahika ve tilal-i şamihası gibi müreffa% ü mu%alla, kecret-i riyav-ı hada[^]ik ve rif%at-i cibali-i şevahik ile sa^sir-i büldan-ı cihandan fa^vik); inciye, cennete ve yüzüğe benzetilmiştir. Ayrıca Hasan Çelebi, Bursa şehrinin herkes tarafından bilindiğini ve medh edildiğini (makbul u memduh-ı şeyH ü şabb) belirtilmiş; ne kadar övgü dolu söz söylene de kâfi gelmeyeceği üzerinde durumuş ve şehri sosyo-kültürel yapısı, zenginliği ve coğrafi güzelliğiyle tanıtmaya çalışmıştır.

Hasan Çelebi, eserinde çoğunlukla Bursa şehrinin coğrafi güzellik ve özelliklerinden bahsetmiştir. Kınalızade, Uludağ'a doğru yükselen coğrafi konumu itibariyle Bursa şehrini, ikinci bir

gökyüzü gibi düşünmüş ve sümbül kokulu, ay yüzlü, gümüş bedenli güzellerin toplandığı yer olarak tarif etmiştir. Ayrıca tezkireci Rıza-yi'nin biyografisinde Uludağ'ın bulutların üstünden gözüken karlı tepesinin görünümünü canlandırmaya çalışmış, soğuk ırmaklarının, ağaçlarının, havasının, suyunun güzelliğinden bahsetmiş ve "altından nehirler akan cennetler" âyet-i kerimesi ile Bursa'yı cennete benzetmiş ve anber kokusu saçarak esen rüzgârının lûtuflar dağıttığını; yüksek dağ ve tepeleri gibi şehrin diğer şehirlerden yüce ve yüksek olduğunu; temiz havasının insanın gönlündeki gam ve kederi dağıtarak safalar verdiğini ifade etmiştir. Tezkire'de Bursa, yirmi dört şairin biyografisinde sayılan bu vasıflarıyla söz konusu edilmektedir.

[Örnek:

Rıza-yi (2): Nesim-i %anber-şemimi eltaf-ı mine'l-visal ve selsal-i enhar u cuybarı eleZZ mine 'z-zülal olup sa^sir-i büldandan cibal-i şahika ve tilal-i şamihası gibi müreffa% ü mu%alla ve ayine-i saha-i gam-zedası miskal-i lutf u safa ile musaykal u mücella olan mahrusa-i Burusadandır (Eyduran, 1999; 2/426).

Selman (2): Cami%-i mahasin-i la-yu%add vela-yuhşa olup büldan-ı cihan içre %urus-ı saha-i %azimü'l-mesahası kalaMd-i lutf u melahat ile muhalla ve feva-yı dil-güşa-yı letafet-pirayı carub-ı hüsn ü sabahat ile pak u mücella olan şehir-i Burusadandır (Eyduran, 1999; 2/498)].

Edirne

Rumeli'deki şehirlerin en güzellerinden biri olan Edirne, tarihte Osmanlı devletinin ikinci başkenti olmuştur. Coğrafi konum itibariyle Edirne şehri, Balkan yarımadasının güneydoğu uzantısını teşkil eden Trakya kesiminde, Tunca ile Arda nehirlerinin Meric'e ulaştığı yer

civarında, Anadolu'yu Avrupa'ya bağlayan ana yol üzerinde bulunmaktadır. Şehir, asıl gelişmesini Osmanlı hakimiyeti döneminde göstermiştir (Gökbilgin, 1994; 10/425).

Tezkire'de çoğunlukla şehrin coğrafi mevkii ve özelliğine dikkat çekilmeye çalışılmış, çok sayıdaki bağ, bahçe (xada^sik ü ri-yav-ı pür-zinet ü baha) ve nehirleriyle (Kecret-i enhar ve vefret-i cuybar, enhar-l cuybarı mical-i ser-çeşme-i ab-ı hayat), insanın ruhunu ferahlatan havasıyla (heva-yı can-fezası visal-i zemanı gibi safa-güster), cennetteki Tesnim ırmağının suyu gibi temiz, pak suyuyla (Ab-ı musaffası nişane-i selsebil ü tesnim), Tibet ve Tatar ülkeleri gibi misk kokulu toprağıyla (Hak-ı zemin-i pür-reyahini manend-i misk-i Tibet ve nafe-i Tatar) övülmüş ve ne kadar söz söylense de güzelliğini ifade etmenin mümkün olmadığı (Vasf-ı şanı bedi%ü'l-beyanı Haric-i hayta-i ma%ani-i kelam-ı insani) belirtilmiştir. Ayrıca şehir, bağ ve bahçeleriyle İrem ve Seba ülkesinden daha güzel olarak düşünülmüş ve cennete [cennetin %arduha (=Hadîd-21, Cennete koşuşun)] benzetilmiş; çok sayıda bilgili, kültürlü insanın, tatlı dilli, başarılı şairlerin yetiştiği (Cevahir-i vücud-ı erbab-ı ma%arife ma%den ve menba%-ı şu%ara-yı şirin-makal, şu%ara-yı belagat-deydene ma%den) bir belde olarak tavsif edilerek şehrin sosyo-kültürel seviyesi hakkında bilgiler verilmiştir. Eserde, "Darü'n-nasr ve'l-meymene", "Darü'n-nasr" gibi tabirlerin kullanıldığı Edirne şehri için söylenenleri, yirmi şairin biyografisinde görmek mümkündür.

[Örnek:

Necati: 4unuf-ı eşcar-ı tayyibe ile mahfuf-ı büldan-ı Rum içinde %uZubet-i ma ve letafet-i heva ile mevsüm u mevsuf gülistan-ı Sebadan

dil-güſa ve bustan-ı İremden can-feza sevda-yı gisu-yı mah-ruyan gibi dil-aviz ü ma% muresi çehre-i sim-beran micalî tarab-engiz-i dem-i %isa enfas-ı nesiminde muvmer ve neſ^set-i ab-ı hayat heva-yı can-perverinde miħmer olan Darü'n-nasr ve'l-meymene mahrusa-i ſehr-i Edirne- dendür (*Eyduvan, 1999; 2/1021*).

Hasan Çelebi, eserinde ſairlerin doğum veya yerleſim yerini tanıtırken onların mahlaslarıyla cinas oluſturacak ſekilde uygun tamlamalar da yapmıſtır (Bedi%i: Vasf-ı ſan-ı bedi%ü'l-beyanı).

Vardar Yenicesi

Bugünkü Yunanistan sınırları içinde yer alan ve Giannitsa adını taſıyan Vardar Yenicesi, tarihte klâsik kültür merkezi kalıplarıyla izah edilemeyecek kadar farklı bir görünüm sergilemiſtir. Selanik¹ in batısında yer alan ſehir, yol güzergahları üzerinde değildir. ſehir, ciddî bir medrese geleneğinden yoksun olmakla birlikte Osmanlı kültür coğrafyası içinde en çok ſair yetiſtiren yörelerden biridir (*İsen, 1997; 73*).

Tezkire'de on bir ſairin biyografisinde ſehir, çok sayıda hünerli kiſinin, kabiliyetli ſairlerin yetiſtięi ilim, kültür merkezlerinden biri oluſuyla (Menſe^v ü medar-ı hüner ver an-ı %ali-mikdar ve mecma% u menba%-ı ſu%ara-yı belagat-ſi%ar), anber kokularının yayıldığı havasıyla (hevası %anber-bar), kevser gibi suyuyla (ab-ı kevcer), cennete benzeyen tabiat ve iklimiyle (Letafet-i ab u heva ile nümudar-ı Huld-ı berin), bağ, bahçe ve bostanlarıyla İrem ve Seba ülkesini kısılandıracak doğal güzelliğiyle (bag-ı İrem reſk-i riya vıdan mütevari-i perde-i ihtifa ve gülistan-ı Seba hada^sik-i pür-safası yanında Hacaletden yire geçüp) tanıtılmıſtır. Hasan Çelebi, ſehrin tabiî güzelliğini ifade edebilmek için âyetlere de yer vermiſtir [cennatin tecri min tahtihe'l-enhar (= *Bakara-*

25, 266 ve baſka ayetler, *Altundan nehirler akan cennetler*)].

[Örnek:

Hayali Beg: Letafet-i ab u heva ile nümudar-ı Huld-ı berin ve nezahet-i %arsa vü melahat-i sahası reſk-feza-yı cinan-ı ruy-ı zemin olup bag-ı İrem reſk-i riya vıdan mütevari-i perde-i ihtifa ve gülistan-ı Seba hadaMk-i pür-safası yanında Hacaletden yire geçüp dehen-i dil-beran gibi na-bud u na-peyda olan ſehr-i sütude-etvar mecma%-ı ſu%ara ve menba%-ı zurefa olan Vardar Yenicesindendir (*Eyduvan, 1999; 2/369*).

Hasan Çelebi, Vardar Yenicesi'ni coğrafi güzelliği ve özelliğiyle tarif etse de, çoğunlukla ſehrin o dönem içinde, edebiyat açısından önemli bir kültür merkezi konumunda oluſuyla alâkalı sosyo-kültürel tanıtımlar yapmıſtır.

Üsküp

Makedonya'nın baſkenti Üsküp, her dönem ve uygarlık için vazgeçilmez bir belde olmuſtur. Balkan yarımadasının tam ortasında, hususî bir coğrafi konuma sahip olan Üsküp ſehri, Vardar nehri- nin her iki yakasında ve belli yolların kesiſme noktasında yer alır. ſehrin geniſ bir bölgenin merkezi oluſu, yörenin fikir ve sanat odağı olmasında etkin rol oynamıſtır. Üsküp, sahip olduğu çok sayıda cami, mescid, medrese ve tekkeleriyle de kültürel bir merkez haline gelmiſtir (*Hoca, 1993; 13/122*).

Tezkire'de Üsküp, insanın ruhunu dindlendiren latif havasıyla (Heva-yı can-fezası i%tidal-baHſ-ı nesim-i bahar), makbul iklimiyle (Ab u hevası makbul u mergub), tatlı suyuyla (%uZubet-i ma ile biſerik ü enbaz), İrem bahçesini kısılandıracak doğal güzelliğiyle, yeſilin hakim olduğu bağ, bahçe ve bostanlarıyla (taravet ü letafetde gayret-nüma-yı murgzar-ı İrem

hadaMk ü riyavı kulub-ı ehl-i %irfan gibi mergub), Rumeli'de (Rumilinde Üskübnam şehir-i İrem-makamda) bulunan cennet gibi bir belde olarak tarif edilmiştir. Tezkireci, söylediklerini kuvvetlendirmek amacıyla zaman zaman konuyla alâkalı âyetlere de yer vermiştir. Yedi şairin biyografisinde, Üsküp'ün sayılan bu vasıflarına dikkat çeken Hasan Çelebi, Üsküp şehrini coğrafî özelliği ve konumu bakımından tanıtırken tarihte önemli bir kültür merkezi olarak oynadığı role ise hiç değinmemiştir.

[Örnek:

Valihi (2): Heva-yı can-fezası i%tidal-baHş-ı nesim-i bahar enhar-ı zülal-i girdar ile nümune-i cennatin tecri min tahtihe'1-enhar olup büldan-ı cihan içre dil-beran-ı Hoş-tarz u latif-üslub gibi letafet ü melahatde şehir-aşub olan Üskübdendür].

Gelibolu

İstanbul'un fethine kadar Rumeli'ye geçişlerde bir atlama taşı ve üs merkezi olarak kullanılan Gelibolu, tarihte birinci derecede önemli siyaset merkezlerinden biri olma özelliğini daima korumuştur. İstanbul'un fethinden sonra ise şehir yavaş yavaş siyasî bakımdan önemini kaybetmiştir (İsen, 1997; 80).

Tezkire'de Gelibolu, deniz ve karadan seyahat eden tacir ve seyyahların uğrak yeri olmasının yansıra coğrafî konumu itibarıyla de tarif edilmiştir. Hasan Çelebi'ye göre şehir, deniz kıyısında yüksek kale ve surlarıyla dikkat çeken ve tabiatının güzelliğiyle herkes tarafından beğenilen, coğrafî bakımdan Rumeli ülkelerinin kilidi, anahtarı konumunda olan bir beldedir. Yapılan bu benzetme ve bilgilerden Gelibolu'nun Rume-li'ye geçişlerde bir köprü vazifesi gördüğü ve

seyyahlar tarafından daima ziyaret edilen bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Tabiatının güzelliğiyle cennete, deniz kıyısında bulunmasıyla Hızır'a benzetilen şehir, eserde beş şairin biyografisinde sayılan bu vasıflarıyla ele alınmıştır.

[Örnek:

Sun%i (4): Xıvrvar leb-i deryada karar itmekle le^vali-i hüsn ü safayı der-kenar idüp berr ü bahrdan güZar iden müsafir ü tüccara reh-i imdad u es%adı irşad iden şehir-i sütude-etvar Geliboldandur (Eyduran, 1999; 2/592).

Ali: Ahsan-ı kıla% ve ihsan-ı bika% burç u bendinün irtifa%i mülalık-ı cüreyya ve mu%anık-ı Zira% kilid-i memalik-i Rumili olan şehir-i Gelibohdandur (Eyduran, 1999; 2/614)].

Serez

Tezkirelerde Siroz, Serez şekillerinde geçen şehir, Struma ırmağının doğusunda, Kavala ile Selanik arasında bir mevkiide bulunmaktadır. Yetiştirdiği şairlerle edebî açıdan önemli bir yere sahip olan Serez, Tezkire'de Osmanlı vilâyetlerinin içinde geceyi mum gibi aydınlatan, insanın ruhuna ferahlık veren; havasının, ikliminin, güzelliğiyle dikkat çeken, bahçeleriyle Seba ülkesini kıskandıran, cennet gibi eşsiz güzellikte bir belde olarak coğrafî güzelliğiyle anılmış; nice övgü dolu söz söylene de kâfi gelmeyeceği belirtilmiştir. Eserde, Serezli beş şair bu tarif ve tavsiflerle verilmiştir.

[Örnek:

Medihi: Medih-i Zat-ı melihi saha^sif-i ekvanda sarıh ve reşk-i saha-i pür-safasından ruy-ı gülşen-i Saba dil-figar u sarıh olan şehir-i dil-fürüz-ı kasaba-i Sirozdan zuhur u bürüz itmişdür (Eyduran, 1999; 2/932)].

Prizren

Bugün Kosova sınırları içinde bir şe-

hir olan Prizren, tezkirelerde Prizrin, Prizren veya Pürzerin olarak geçer. Eserde, dört şairin biyografisinde Prizren şehrinin çok sayıda şair ve yazar yetiştirdiği (S er-çeşme-i zülal-i necr ü nazm olup), halkının çoğunlukla bilgili, kültürlü, ilim, irfan sahibi kişilerden oluştuğu beyan edilerek; şehrin sosyo-kültürel zenginliği ve coğrafi güzelliği üzerinde durulmuş; dünyayı güneş gibi aydınlatan eşsiz bir belde olarak tanıtılmıştır.

[Örnek:

Nehari: Ser-çeşme-i zülal-i necr ü nazm olup ekcer-i Halkı sahib-i %ilm ü fehm olan şehir-i şöhet-ayin kasaba-i Prizrindendür (*Eyduran, 1999; 2/1064*).

Manastır

Makedonya'da Pırlepe'nin güneyinde bulunan Manastır şehri, Tezkire'de hünerli, kabiliyetli, ilim ve irfan sahibi kişilerin ve çok sayıda şairin yetiştiği bir kültür merkezi olarak tanıtılmış, coğrafi konumu itibariyle de Rumeli'de bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca lâtif havası, tatlı suyu, bağ ve bahçeleriyle Seba ülkesini gölgede bırakacak derecedeki doğal güzelliğiyle tarif edilmiş ve Yusuf a benzetilmiştir. Manastır şehri, eserde dört şairin biyografisinde ele alınmıştır.

[Örnek:

Celal Çelebi: Ekcer-i Halkı nazım u şa%ir olan menba%-ı hünerveran ve matla%-ı favl u %irfan kasaba-i Manastırdandır (*Eyduran, 1999; 2/260*).

Zuhuri: Rumilinde %uZubet-i ma ve letafet-i hevası gün gibi zahir ve hada^vik ü riyav-ı zibası safa-yı besatin-i nüzhet-ayin-i Sebayı kasir olan kasaba-i Manastırdandır (*Ey duran, 1999; 2/609*).

Piriştine

Bugün Kosova sınırları içinde bulunan Piriştine şehri, Tezkire'de üç şairin biyografisinde tanıtıl-

mıştır. Hasan Çelebi, burada yaşayan insanların çoğunun bilgili, kültürlü olduğunu belirterek şehrin sosyo-kültürel seviyesi hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca eserde, ılıman havasıyla ve tatlı suyuyla, anber kokulu toprağıyla eşi benzeri bulunmayan bir kasaba olarak tasvir edilen şehrin, coğrafi güzelliği de yansıtılmaya çalışılmıştır. Tezkirede şehir, sosyo-kültürel zenginliği, coğrafi konumu ve güzelliğiyle tanıtılmıştır.

[Örnek:

Mesihi: Zemini tesadüm-i esrar u avdaddan dur ve hevası gayet i%tidal ile meşhur ve ab-ı pürsafası %ayn-ı çeşme-i zülal olmagla meZkur olup havali-i Üskübe Piriştine dimekle ma%lum-ı cumhur olan kasaba-i safa-mevfurdandır (*Eyduran, 1999; 2/945*).

Konya

Önemli kültür merkezlerinden biri olan Konya, tarihte Selçuklular'ın başkenti olmuştur. Mevlâ-nâ'nın dergâhı Konya'da bulunmaktadır. Bu bakımdan Osmanlı devleti zamanında olduğu gibi günümüzde de en önemli ziyaret yerlerinden biridir. Tarih içerisinde Konya, şehzade sancağı merkezi olarak da kullanılmıştır. Tezkire'de üç şairin biyografisinde Konya, büyük evliya ve camiler ile "kible-i murad, Ka%be-i meram" olarak nitelendirilmiş ve "nazım-ı Kitab-ı Mesnevi" ifadesiyle de Mevlana Celaledin-i Rumi'nin yaşadığı ve türbesinin bulunduğu yer olması hususiyetine dikkat çekilmiştir.

[Örnek:

Derviş (2): Kubbe-i evliya-yı kiram ve mavreb-i Hıyam-ı asfiya-yı %izam hasban-ı badiye-i %irfana kible-i murad ve Ka%be-i meram olan Konyadandır (*Eyduran, 1999; 2/385*).

Gami (2): Asudegah-ı cenab-ı mevlevi nazım-ı Kitab-ı Mecnevi olan şehir-i Konyadandır (*Eyduran, 1999; 2/768*).

Trabzon

Eserde üç şairin biyografisinde, bir zamanlar şehzade sancağı olarak kullanılan Karadeniz kıyısında bulunan Trabzon şehri, tamamen bilgili, kültürlü, zeki, fasih ve beliğ kişilerin vatanı olarak vasıflandırılmıştır. Ayrıca, insanın ruhunu aydınlatan, gam, keder ve tasayı dağıtan (Heva-yı feraH-feza vü terah-zidası dafi%-i gumum u hazen), cennet gibi güzel bir belde olarak tarif edilmiştir.

[Örnek:

Figani: %Aden-i erbab-ı Zeka vü fatan menba%-ı şu%ara vü ma%den-i ehl-i süHan zemin-i nezahet-rehini nüzema vü fuseha-yı bi-%adil ü karine muhtedd ü vatan olan şehir-i Trabzondandır (*Eyduran, 1999; 2/805*).

Tire

Hasan Çelebi, Aydın sancağının merkezi olan Tire'yi havasının ve tabiatının güzelliğiyle cennete benzetmiş, İrem ve Seba ülkesini gölgede bırakan derecedeki güzel bahçeleriyle övmüş (xada'ik-i pür-safası dide-i riyav-ı İrem ü Sebayı tire iden) ve o dönem içerisinde büyük kasabalar arasında saymıştır. Hasan Çelebi, Tire'nin Aydın sancağına bağlı önemli bir merkez olduğunu gözbebeği benzetmesiyle ifade etmiştir. Aydın, gözün etrafındaki saydam beyazlık, Tire de bu beyazlığın içindeki siyah nokta gibidir. Eserde, üç şairin biyografisinde şehrin sayılan bu vasıfları zikredilmiştir.

[Örnek:

Arşi (2): Saha-i zibası gülşen-i Seba ile bir tarika ve bir vetire üzre olup dide-i ruy-ı zemin vücud-ı mes%udıyla aydın olan şehir-i Tiredendür (*Eyduran, 1999; 2/648*).

Bağdat

İslâm medeniyetinin gözbebeği şehirlerden biri olan Bağdat, pek çok yönetime başkent olarak hizmet etmiş; bu özelliği dolayısıyla sayısız siyasî mücadeleye tanık olmuş ve bir kaç kez yakılıp yıkılmıştır. Fakat her defasında inşa edilerek eski konumuna ulaşmıştır. Eserde, üç şairin biyografisinde "Darü's-selam" olarak nitelendirilen ve siyasî konumu itibarıyla başkent olduğu belirtilen şehir (taHtgah-ı Hulefa ve müluk-ı pişin), kubbe-leri ve yetiştirdiği çok sayıdaki evliyasıyla önemli bir kültür merkezi olarak zikredilmiş; tabii güzelliğiyle de cennete benzetilmiştir (şehir-i İremara ve Firdevs-tezyin).

[Örnek:

İyşi (2): Darü's-selam-ı kubbe-i evliya-yı kiram ahsen-i bika% ü bilad olan Hıtta-i pak-ı Bağdaddandır (*Eyduran, 1999; 2/744*).

Sinop

Anadolu'nun en kuzey ucundaki bir burun üzerinde kurulmuş, Karadeniz limanı konumunda olan Sinop şehri, Safayi ve Katibi'nin biyografisinde coğrafi konumu itibarıyla dokuz kat gökyüzüne benzetilmiş ve tabiat güzelliğiyle beğenilen, rağbet gören bir belde olduğu üzerinde durulmuştur.

[Örnek:

Katibi (2): Eflak-ı nüh-kıbab gibi %ali-cenab olan şehir-i Sinobdandır (*Eyduran, 1999; 2/845*).

İznik

Bursa'nın kuzeydoğusunda bulunan İznik şehri, eserde Sun%i ve Hümami'nin biyografisinde bir çok imam ve büyük evliyanın yetiştiği, yaşadığı yer (Nice imam u hümam ve mevali-i 'izam ve ehali-i

fiHama mahall ü makam olan) ve Anadolu coğrafyasında İslam'ın en eski bir beldesi (Büldan-ı Rum içre İslamı kadim ü %atik) olarak tarif edilmiştir (*Eyduran, 1999; 2/590, 1128*).

Yenipazar

Osmanlı yönetiminde Kosova vilayetinin İştib sancağına bağlı olan Yenipazar, bugün Novipazar adıyla Yugoslavya'nın orta kesiminde bulunan bir şehirdir. Tezkire'de Arşi ve Vali'nin biyografisinde coğrafi konumu itibariyle Rumeli'de bulunduğu belirtilen, bağ ve bahçesiyle övülen şehir için ayrıca "meta%-ı i%tibarı pür-revac" tamlamasıyla şehrin isminde bulunan pazar kelimesi arasında tenasüp yapılmıştır.

[Örnek:

Arşi: Rumilinde Yenibazar-ı rüzgarda meta%-ı i%tibarı pür-revac olan şehir-i namdardan-dur (*Eyduran, 1999; 2/647*)].

Yenihisar

Tezkire'de coğrafi konumu itibariyle Yenihisar, İşreti ve İşki'nin biyografisinde İstanbul'a yakın, Hızır gibi deniz kenarında (Xıvrvar derya kenarında karar iden) bulunduğu belirtilmiş ve İstanbul ahalesinin, dinlenmek, eğlenmek, sohbet etmek için burayı tercih ettiği üzerinde durulmuş; kale ve surlarıyla da övülmüştür .

[Örnek:

İşki (3): Burç u barusı tak-ı çarH-ı minuya mümass ve rif%at u hasanet ile rasi-nü'l-bünyan ve metinü'l-esas olduğundan gayrı teferrücgah-ı %amme-i nas olmagla medh ü cena muhtac-ı tesvid-i evrak u atras olmayup bu dar-ı cihanda şehir-i İstanbula hem-civar olan Yenihisar dandur (*Eyduran, 1999; 2/664*)].

İsparta

XVI.yüzyıl tezkirecilerinden Kınalı- zade Hasan Çelebi, Bursa'da doğmuş olmakla birlikte babası Ali Çelebi, dedesi Emru'llah Efendi, babasının dedesi Abdü'l-kadir Hamidi Çelebi, anne tarafından dedesi Kadiri mahlâsıyla şiirler söyleyen Abdü'l-kadir Hamidi Efendi ve âlim olmasının yanı sıra şâir olan bir çok yakını Ispartalı'dır. Hasan Çelebi, soyunun aslen İsparta'ya dayanmasının da etkisiyle burayı, bilgili, kültürlü insanların yetiştiği bir yer olarak tanıtmıştır. Hasan Çelebi, Anadolu'da Ak Dağın kuzeybatı yamacında bulunan şehri, anne tarafından dedesi Kadiri'nin ve amcası Müslimi Efen di'n in biyografisinde Hamidoğulları'na paytahtlık etmesiyle, lâtif köşkleriyle tarif etmiş (Ka%ide-i vilayet-i xamid ve kasr-ı letafet ü nezaheti canib-i üstad-ı ezelden enva%-ı medayih ü menkabet ile pür-te^vsis) ve tabiatının güzelliğiyle de cennete benzetmiştir. Yapılan bu tanıtımlardan şehrin o dönem içerisinde nasıl bir sosyo-kültürel zenginliğe, coğrafi güzelliğe ve imkânlarla, siyasi konuma sahip o l du ğ u an l a ş ı İ m ak ta dır.

[Örnek:

Müslimi Efendi: MenşeM fuseha-yı bera%at-şi%ar ve muhtedd-i fuvela-yı haka^vik-dicar sunuf-ı eşcar-ı tayyibe ile mahfuf ve riyav-ı behcet-acarı cennatin tecri min tahtihe'l-enhar ile mev-suf olan kasaba-i Ispartadandur (*Eyduran, 1999; 2/939*)].

Akşehir

Eserde, Ezheri ve Gubari'nin doğum yeri hakkında bilgi verilirken Sultan dağlarının doğu yamacında, aynı adlı gölün güneyinde bulunan Akşehir için ismiyle alâkalı aklığı çağrıştıracak "Be-

yaz-ı cebhe-i memalik-i dehr, dilir-i mah-çehre" gibi benzetmeler yapılmıştır. Ayrıca Hasan Çelebi, Akşehir'in coğrafi konum itibarıyla Karaman'da bulunduğunu (Sevad-ı dide-i Karaman olan Akşehir'dendir) gözbebeği (renk ve şekil bakımından) benzetmesiyle vermeye çalışmıştır.

[Örnek:

Ezheri: Beyav-ı cebhe-i memalik-i dehr bilad-ı Rum içre dilir-i mah-çehre olan belde-i Akşehir-dür (*Eyduran, 1999; 2/148*).

Hemedan

İran'da bir şehir olan Hemedan, İranlılar ve Osmanlılar arasında bir çok kez el değiştirmiştir. Tezkire'de şehir, zaman zaman İran ve Türk ülkesi oluşuyla, tabiatının güzelliğiyle, arif, dikkatli ve nüktedân halkıyla Sehabi ve Abdül-vehhab Es-sabuni'nin buralı olması vesilesiye tanıtılmıştır.

[Örnek:

Sehabi: Diyar-ı %Acemde gayet-i hüsn ü melahatle büldan-ı cihandan mümtaz ve gülşen-i memalik-i iran u Turan içre serv-i ra%na gibi cümleden ser-efraz olup ekcer-i Halkı dakika-şinas u nüktedân olan kasaba-i Hemedandandır (*Eyduran, 1999; 2/468*).

Eğridir

Konya vilâyetinin Hamid sancağında Konya'nın batısında, İsparta'nın doğusunda ve Antalya'nın kuzeyinde, aynı adı taşıyan gölün güneyinde bulunan Eğridir (Şemseddin Sâmî, 1996; 2/1013), Hasan Çelebi tarafından coğrafi konumuyla birlikte eşsiz güzellikte bir şehir olarak anlatılmıştır.

[Örnek:

Şerifi: Vilayet-i xamidde sagir ü kebir miyanında Eğridir dimekle meşhur olan şehir-i bi-nazirdür (*Eyduran, 1999; 2/535*).

Kazvin

Kazvin, İran'ın Irak-ı Acemî eyaletinde ve Tahran'ın kuzeybatısında, Tahran'ın Tebriz'e giden yolu üzerinde bulunan bir şehirdir. Tezkire'de bir şairin biyografisinde şehir, coğrafi konumunun yanı sıra havasının, suyunun güzelliği anılmış ve cennete benzetilmiştir.

[Örnek:

İyşi: Miyan-ı büldan-ı %Irak-ı %Acemde gayet-i letafet-i heva nihayet-i %uZubet-i ma ile nümdar-ı cennatin tecri min tahtihe'l-enhar olmagla bi-%adil ü karin olan şehir-i cennet-ayin belde-i Kazvindür (*Eyduran, 1999; 2/743*).

Aksaray

Tezkire'de sadece bir şair için Aksaray'ın tavsifi yapılmış ve köşkleryle ünlü bir yer olduğu belirtilmiştir.

[Örnek:

Nuri (2): Kasr-ı saray-ı i%tibar u iştiharı Aksaray dimekle felek-mikdar olan şehir-i sütude-etvardan zahir ü bedidar olmuştur (*Eyduran, 1999; 2/1056*).

Gerede

Bolu sınırları içerisinde bulunan Gerede, Tezkire'de bilgili, kültürlü insanların bulunduğu bir yer olarak zikredilmiştir.

[Örnek:

Gani: ...ol ha'iz-i kasabat-ı favl u edebe mahall ü makam Gerede nam kasabadandır (*Eyduran, 1999; 2/769*).

Rodos

Rodos, Anadolu'nun güneybatısında bulunan bir adadır. Ayrıca Kaptan Paşa eyaletinde sancaktır. Tezkire'de Rodos, adaların kilidi, anahtarı konumunda önemli coğrafi konuma sahip bir yer olarak tarif edilmiş ve sağlam kale ve surlarıyla da tanıtılmıştır.

[Örnek:

Muhiti: Memalik-i cezaMrün kilidi olmagla re^vsü'r-rif us ve hasanet ü metanet-i burc-ı barısı vusul-ı tob-ı heva^viden masun u mahrus olan cezi-re-i Rodosdandur (*Eyduran, 1999; 2/933*).

Malkara

XIV.yüzyılda Osmanlı topraklarına katılan kasaba, tezkirelerde Malgara, Malkara şeklinde geçmektedir. XIX. yüzyıl sonlarında Edirne vilayetinin Tekirdağ sancağına bağlı bir kaza merkezi olmuştur. Bugün Tekirdağ'ın bir ilçesi olan Malkara, Nev%î'nin biyografisinde, insana keyif veren güzel bağ, bahçe ve ırmaklarıyla cennete benzetilmiş ve cana can katan havası ve tabiatının güzelliğiyle övülmüş; söylenenler âyetle de desteklenmiştir [fiha enharun min %aselin musaffen (=Muhammed-15, Orada süzme baldan ırmaklar vardır].

[Örnek:

Nev%î: xada^sik ü riyav-ı pür-safası nümune-i gülistan-l fiha enharun min %aselin musaffen olup hava-yı can-fezası visal-i dil-beran gibi dil-güşa ve saha-i pür-melahat ü bahası kuy-ı cevannan-ı sim-beran gibi dil-güşa vü ra%na olan Malgara dimekle şöhre olan kasabadandur (*Eyduran, 1999; 2/1060*).

Aydın

Büyük Menderes'in kuzey sahiline yakın, Aydın dağlarının güney yamacında bulunan şehrin adı, önceleri Güzelhisar iken, sonradan bütün bölgenin adı olan Aydın şekline dönüşmüş ve Güzelhisar da müstakil bir şehir olarak idarî taksimatta yerini almıştır (Öztuna, 1978; 13/222). Tezkire'de Visali'nin memleketi olan Aydın, tabiatının güzelliği ve coğrafi konumunun genişliğiyle söz konusu edilmiştir.

[Örnek:

Visali: Letafet-i saha-i %azimü'l-mesahası ma%lum her tab%-ı Hurde-bin olan vilayet-i bedi%ü'l-aye mülket-i Aydın dandur (*Eyduran, 1999; 2/1097*).

Germiyan

Anadolu'nun batısında Kütahya, Karahisar sancakları ve civarlarından meydana gelen geniş bir bölgenin adı ve önceleri Türkmen beyliklerinden biri olan Germiyan, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra bu adı almıştır (Şemseddin Sâmî, 1996; 5/3850). Vusuli'nin buralı olması vesilesiyle Tezkire'de Germiyan da tabiat ve ikliminin güzelliğiyle zikredilmiştir.

[Örnek:

Vusuli (3): Karban-ı dil ü canı memalik-i cihandan bilad-ı Germiyandan letafet-i ab u heva ile memduh u mahmud ve kasaba-i hüsn ü bahası şühud-ı %udul ile meşhur u meşhudda daHil-i şehri vücud olmuştur (*Eyduran, 1999; 2/1106*).

Ereğli

Tezkire'de Ereğli, Türibi-i Sani'nin biyografisinde (Letafet-i ab u heva ile şöhet-şî%ar olan şehri cennet-acar Ereğli nam kasabada) ılıman iklimin hakim olduğu güzel bir kasaba olarak tarif edilmiş ve cennete benzetilmiştir (*Eyduran, 1999; 2/241*).

Diyarbakır

Tezkirelerde çoğunlukla Amid adıyla geçen, bir bölge ve vilâyet adı olan Diyarbakır (Diyarbakır), yetiştirdiği 40 şairle Osmanlı kültür coğrafyasının önemli merkezlerinden biridir (*ts en, 1997; 70*). Tezkire'de Dicle ve Fırat nehrinin arasında kalan şehrin ikliminin

güzel olduğu sadece bir şairin biyografisinde belirtilmiştir.

[Örnek:

Halili: Letafet-i ab u heva ile şöhre-i dehr ve makbul u memduh-ı Zeyd ü %Amr olan Diyar-bekrendür (*Eyduran, 1999; 2/359*).

Manisa

Gediz ırmağının güney kıyısına yakın, İzmir'in kuzeydoğusunda, Menemenle Turgutlu arasında bulunan şehir, tezkirelerde "Ma%nisa veya Magnisa" şeklinde geçmektedir. Hasan Çelebi, Deruni'nin biyografisinde Manisa'yı havası, suyu, toprağı ile cennet gibi güzel bir şehir olarak tasvir etmiştir.

[Örnek:

Deruni-i Diğer (2): Xaki %anbera hevası müşgasa saha-i pür-şeref ü baha ile nümune-i ve cennetin %arduha olan şehr-i Magnisadandur (*Eyduran, 1999; 2/381*).

Selanik

Makedonya'nın güneyinde, bir körfez şehri olan Selanik, Sun%'inin biyografisinde "Ruy-ı buldan u memalike Hal-i nik olan şehr-i Selanikden..." şeklinde güzel bir şehir olarak değerlendirilmiştir (*Eyduran, 1999; 2/597*).

Dergüzin

Tezkire'de güzel bir belde olarak tarif edilen Dergüzin, 1534'te Rüstem Paşa, 1584'te Çağaloğlu, 1629'da da Hüsrev Paşa tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir (*Öztuna, 1978; 13/374*). Bugün İran sınırları içerisinde bulunan Dergüzin, eserde Acem ülkesinin güzel beldelerinden biri olarak anılmaktadır.

[Örnek:

Bidari: Vilayet-i behin-i %Acemden belde-i

güzin-i kasaba-i Dergüzindendür (*Eyduran, 1999; 2/236*).

Şiraz

Acem ülkesinin güzel şehirlerinden bir diğeri ise Şiraz'dır. Anka'nın biyografisinde "Büldan-ı vilayet-i %Acem içre serv-i ser-efraz gibi ser-bülend ü mümtaz olan Hıtta-i pak-ı Şirazdandır" şeklinde Şiraz'ın Acem şehirleri içerisinde güzelliği ile dikkat çektiği belirtilmiş ve serviye benzetilmiştir (*Eyduran, 1999; 2/736*).

SONUÇ

Sonuç olarak Tezkiretü'ş-şu%ara (veya Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi) adlı eserde, şehirlerle ilgili yapılan tarif ve tavsif cümleleri,

- Sosyo-kültürel zenginlik, canlılık ve seviye,
- Coğrafi konum, güzellik ve imkânlar,
- Siyasî ve ekonomik açıdan oynadığı rol şeklinde üç grup halinde tasnif edilebilir.

Hasan Çelebi, eserinde Osmanlı devletinin sosyo-kültürel tarihi ve coğrafyasını genel bir çerçevede içinde çizmiş; şehirlerin ve şairlerin yöresel özelliklerinin yanı sıra o dönemde şehre verilen önemi yansıtmış; yaptığı şehir tarif ve tavsif cümleleriyle de anlatıma renk katmış; ince bir mana ve güzellik kazandırmıştır.

Ayrıca, Tezkire'de şairlerin doğum ve yerleşim yerleriyle ilgili yapılan tanıtımlardan şehirlerin kültürel alt yapılarında tekke, zaviye ve camilerin ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu bilgiler, söz konusu şehrin o zamanki durum ve konumuyla şimdiki görünümü arasında bağlantı kurarak karşılaştırma yapabilmemize de imkân hazırlamaktadır.

Eser, kısıtlı ve genel olmakla birlikte şehirlerle ilgili ihtiva ettiği bilgiler dolayısıyla kendi çağının Osmanlı şehir ve kasabalarının konumunu ve bir aydının onlara bakışını vermektedir.

Hasan Çelebi, eserinde şairlerin doğum veya yerleşim yerlerini tanıtırken mahlas ve memleketleriyle cinas ve seci oluşturacak şekilde uygun kelime ve tamlamaları titizlikle seçip kullanmış; benzetmelerini de çoğunlukla bu doğrultuda bütünlük arzedecek şekilde yaparak usta bir naşir olduğunu da göstermiştir.

Aynı zamanda Hasan Çelebi, Hicaz ile Yemen arasında kalan, Melike Belkîs'in diyarı olarak kabul edilen bağı, bahçesi, yeşilliği, bol akar sularıyla dikkat çeken, çok güzel bir ülke olan Sebâ ve eski d kavminin kralı Şaddâd tarafından cennete benzetilerek yapılan çok güzel bir bahçenin adı olan İrem ile ilgili sıklıkla tekrarlanan

klişe ifadeler kullanmış; şehir veya kasabaların coğrafi güzelliğini ifade ederken söylediklerini kuvvetlendirmek amacıyla zaman zaman konuyla alâkalı âyetlere de yer vermiştir.

Bu tarz çalışmalar, bugün sınırlarımız dışında kalan yerlerde o toprakların tarihini, coğrafyasını, kültürünü, insanını yansıtan şairlerimizin uzun süre yaşadığını açıkça göstermesi bakımından da önemlidir. Bu eserler, tarihte Türkler'in ve Türkçenin hakimiyet ve gücünü açıkça ortaya koyan en güçlü belgelerdir. Hasan Çelebi Tezkiresi de, sayılan bu yönleriyle tarihimize ışık tutan eserlerden biridir.

KAYNAKLAR

- EYDURAN (SUNGURHAN), Aysun (1999) Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şu'ara, İnceleme-Ten kitli Metin, G.Ü.S.B.E. **Basılmamış Doktora Tezi**, 2167s.
- İSEN, Mustafa (1997), **Ötelerden Bir** Ses-Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Akçağ Yay., Ankara, 581s.
- ÖZEK, Ali - Hayrettin KARAMAN, Ali TURGUT, Mustafa ÇAĞRICI, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ (1993), **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali**, TDVİA, Ankara, 604s.
- HOCA, Nazif, (1993), "Üsküp" maddesi,

- MEBİA**, C. 13/122, İstanbul.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib (1994), "Edirne" maddesi, **TDVİA**, C. 10/425, İstanbul.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1978), **Büyük Türkiye Tarihi**, Ötüken Yay., C. 12/172-174, 177-178, 13/222, 374, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN Sâmi (1996), **Kamusu'1-alam**, Kaşgar Yay., C.2/1013, 5/3850, Ankara.
- TOLASA, Harun (1983), **Şehî, Latîfi ve şık Çelebi Tezkirelerine göre İö.Y.Y.'da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 423s.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CITY AND CULTURE IN
BIOGRAPHICAL REFERENCES AND ITS REFLECTION ON THE
TEZKIREH OF KINALÎ ZADEH HASAN CHELEBI

Dr. Aysun EYDURAN

Gazi University, Faculty of Science and Letters

ABSTRACT

in this article, the importance of the birth places and backgrounds of poets in the tezkirehs of history-oriented works of literature was highlighted. The sentences of definition and attribution concerning the cities in the tezkireh of Kinali Zadeh Hasan Chelebi, a sample of the 16th Century tezkirehs, were analysed and the relation between city and culture was studied. in addition to this, the socio-cultural richness, activities, levels, geographical locations, beauties and facilities of the cities of 16th century and the roles they played economically and politically were investigated in the eye of Hasan Chelebi.

Key Words:

The tezkireh of Kinali Zadeh Hasan Chelebi, Tezkireh, City,
Culture, Biography

**ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ГОРОДА И КУЛЬТУРЫ В
БИОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ В
ТЕСКЕРЕ КЫНАЛЫЗАДЕ ХАСАНА ЧЕЛЕБИ**

Др. Айсуи Эйдуран

Университет Гази

Факультет Естественных Наук и Литературы,

Отделение Турецкого Языка и Литературы

РЕЗЮМЕ

В этой статье в тескере, которые являются своего рода визитной карточкой истории литературы рассматриваются места рождения и становления поэтов. В особенности в тескере Кыналызаде Хасана Челеби были исследованы и рассмотрены описания и определения, связанные с городами, взаимоотношения города и культуры. Кроме этого раскрыты социально-культурные богатства, динамизм и уровень развития, географическое положение, красота и возможности городов XVI века, была сделана попытка ознакомить их политические и экономические роли с точки зрения Кыналызаде Хасана Челеби.

Ключевые слова:

Тескере Кыналызаде Хасана Челеби, тескере,
город, культура, биография